

Ю.Л. Труш,

К.е.н., доц., Національний університет харчових технологій

А.М. Дерев'янку

студентка, Національний університет харчових технологій

**Стан та проблеми розвитку підприємницької діяльності в секторі малого
бізнесу України**

Мале підприємництво у країнах з розвинутою ринковою економікою є провідним та найбільш численним сектором, який визначає темпи економічного розвитку та є основою сучасної ринкової інфраструктури. В сучасних умовах розвиток мережі підприємств малого бізнесу проводиться без належної державної підтримки, фінансових можливостей для започаткування бізнесу та нормалізованих конкурентно-ринкових відносин. Комплексне вирішення цих питань дозволить підвищити рівень розвитку та конкурентоспроможність малих підприємств на українському ринку.

Ключові слова : мале підприємництво, малий бізнес, держава, ВВП.

Ю.Л. Труш,

К.э.н., доц., Национальный университет пищевых технологий

А.Н. Деревянку

студентка, Национальный университет пищевых технологий

**Состояние и проблемы развития предпринимательской деятельности в
секторе малого бизнеса Украины**

Малое предпринимательство в странах с развитой рыночной экономикой является ведущим и наиболее многочисленным сектором, который определяет темпы экономического развития и является основой современной рыночной инфраструктуры. В современных условиях развитие сети предприятий малого бизнеса проводится без надлежащей государственной поддержки, финансовых возможностей для открытия бизнеса и нормализованных конкурентно-рыночных отношений. Комплексное решение этих вопросов позволит повысить уровень развития и конкурентоспособность малых предприятий на украинском рынке.

Ключевые слова: малое предпринимательство, малый бизнес, государство, ВВП.

Y.L. Trush,

Candidate of Economic Sciences, Associate professor, National University of

Food Technologies

A.M. Derevianko.

student, National University of Food Technologies

State and problems of the development of entrepreneurial activity in small business sector of Ukraine

Small entrepreneurship in countries with developed market economy is a leading and most numerous sector which determines economic development rates and is the basis of modern market infrastructure. In modern conditions the development of network of small businesses is conducted without proper state support, financial opportunities to start business and normalized competitive market relations. Complete resolution of these issues will improve the level of development and competitiveness of small businesses in the Ukrainian market.

Key words: small entrepreneurship, small business, state, GDP.

Постановка проблеми. Економічний і соціальний розвиток країни залежить перш за все від рівня розвитку економіки в цілому, а саме від рівня розвитку підприємницької діяльності, насамперед малого бізнесу, як найчисельнішого сектора. Проте існує ряд проблем щодо повноцінного та ефективного функціонування малого підприємництва на теренах України саме тому, існує потреба в їх вирішенні для подальшого реального розвитку та економічного процвітання економіки України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Висвітлення даного питання у сучасній економічній літературі є порівняно незначними, попри сучасну актуальність даного питання. Основні аспекти щодо розвитку та стимулювання малого і середнього бізнесу в Україні знайшли своє відображення у працях таких науковців як Іванілов О. С., Скібіцький, О. М., Варналій З. С..

Метою статті є дослідження рівня розвитку та основних факторів впливу на нього, а також актуальних проблем, що перешкоджають розвитку малих підприємств та надання пропозицій щодо стимулювання розвитку.

Викладення основного матеріалу. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки значною мірою залежить від розвитку сектора малого бізнесу. Не потребуючи великого стартового капіталу, вони здатні наповнити ринок товарами та послугами, задовольнити широке коло найрізноманітніших споживчих потреб, створити нові робочі місця, підвищити активність і результативність інноваційної діяльності.

У структурі змішаної економіки виділяють мале, середнє та велике підприємництво. Але саме мале підприємництво є найбільш чисельним сектором економіки, який у розвинутих країнах світу формує значну частку ВВП. Відмінності між трьома видами підприємництва полягає в різному рівні розподілу праці, масштабів

виробництва, задієності трудових ресурсів, а також вибором технологічного типу виробничого процесу.

Мале підприємництво - це самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, інноваційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу [1].

Роль і місце малих підприємств визначається наступними чином: це особливий тип підприємницької діяльності, який формується на базі дрібнотоварного виробництва, характеризується високою мобільністю, динамічністю й гнучкістю та стимулює структурну перебудову економіки, створює додаткові робочі місця, формує нову соціальну верству підприємців-власників, послаблює монополізм та сприяє розвитку інноваційних процесів.

Мале підприємництво є одним з провідних секторів ринкової економіки. Проте загальна економічна та соціальна роль малого підприємництва можлива лише за умови всебічної підтримки цього сектору економіки державою [3].

В Україні відповідно до п. 3 ст. 55 Господарського Кодексу України (зі змінами від 22.03.2012 р.) до суб'єктів малого підприємництва відносяться:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [7].

Також виділяють мікропідприємства, суб'єкти малого підприємництва з чисельністю працюючих за звітний період до десяти осіб включно, обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Малий бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого підприємництва набуває особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого підприємництва до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує до першочергових заходів реформування економіки України на перехідному етапі. [2]

За рахунок мобільності, гнучкості, інноваційного підходу малі підприємства спроможні швидко пристосуватись до змін споживчого попиту, знайти свою ринкову нішу, оперативно здійснювати виробництво нової продукції малими партіями. Вони мають невисокі експлуатаційні витрати, створюють раціональну структуру організації та управління, проводять постійний пошук нетрадиційних рішень і нових засобів дій, характеризуються ініціативністю та підприємливістю [3].

Суть та значення малого бізнесу полягає в тому, що він є провідним сектором ринкової економіки; основою дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, швидко окупність витрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживацькими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізацію інновацій, додаткові робочі місця, має високу мобільність, раціональні форми управління; формує новий соціальний прошарок підприємців-власників; сприяє послабленню монополізму, розвитку конкуренції [2].

Роль і місце малого підприємництва в національній економіці найкраще виявляються в притаманних йому функціях, а саме [3]:

- мале підприємництво формує конкурентне середовище. Відомо, що в умовах вільної ринкової економіки конкуренція відображає відносин змагання між господарськими елементами, коли їх самостійна діяльність ефективно обмежує можливості кожного з них вплинути на загальні умови обігу товарів на даному ринку, а також стимулює виробництво тих товарів, яких потребує споживач.

- мале підприємництво, оперативно реагуючи на зміни кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості.

- величезним є внесок малого підприємництва в здійснення прориву з ряду важливих напрямів НТП, передусім у галузі електроніки, кібернетики, інформатики.

- мале підприємництво робить вагомий внесок у вирішення проблеми зайнятості. Ця функція виявляється у здатності малого підприємництва створювати нові робочі

місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів та структурних зрушень економіки.

- пом'якшення соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, бо саме мале підприємництво є фундаментальною основою формування середнього класу. Отже, мале підприємництво виконує функцію послаблення притаманної ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації та розширення соціальної бази реформ, що здійснюються на даному етапі. Без орієнтації на таку соціальну базу ринкового середовища, яким є середній клас, запроваджені реформи приречені на провал [3].

Таким чином, мале підприємництво полягають є рушійним фактором економічного розвитку суспільства, також воно створює можливість вільного вибору шляхів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення власного добробуту.

Проте, для того, щоб мале підприємництво могло виконувати свої функції, необхідно підвищувати життєздатність суб'єктів малого підприємництва, тобто необхідно реалізувати комплекс цілеспрямованих, дійових заходів із підтримки малого підприємництва державою.

Під державною підтримкою слід розуміти, з одного боку, державне регулювання цього сектору економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку малого підприємництва, а, з іншого боку, — створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу малого підприємництва на пільгових засадах або безоплатно.

Щодо підтримки малого підприємництва як важливої економічної функції держави необхідно визначати два елементи: забезпечуючий і управлінський [4]. Забезпечуючий елемент у даному разі означає обслуговування суб'єктів малого підприємництва, як зазначено в Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Так, відповідно до ст.15 – 16 Закону України, державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

А також, надання фінансової державної підтримки здійснюється спеціально уповноваженим органом у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, іншими органами виконавчої влади, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, Українським фондом підтримки підприємництва та іншими загальнодержавними фондами, регіональними та місцевими фондами підтримки підприємництва.

Фінансова державна підтримка надається за рахунок державного та місцевих бюджетів.

Основними видами фінансової державної підтримки є:

- 1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;
- 3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 4) надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;
- 5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій;
- 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;
- 7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;
- 8) інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки [7].

Управлінський елемент державної підтримки малого підприємництва пов'язаний із плануванням та контролем. Саме цей елемент, на нашу думку, має стати провідним, оскільки він надає розвитку малого підприємництва стійкого, більш ефективного та управлінського характеру.

Заходи державної підтримки малого підприємництва, в тому числі пільги та преференції, застосовуються, передусім, у пріоритетних сферах, які встановлюються урядом для суб'єктів малого підприємництва та ґрунтуються на економічній діяльності.

Основні принципи державної політики розвитку малого підприємництва, такі:

- 1) ефективність підтримки малого і середнього підприємництва;
- 2) доступність отримання державної підтримки суб'єктами малого і середнього підприємництва;

3) забезпечення участі представників суб'єктів малого і середнього підприємництва, громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва, у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері;

4) створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку малого і середнього підприємництва, до участі у виконанні таких програм та для отримання державної підтримки;

5) ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм;

6) відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки;

7) доступність об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва для всіх суб'єктів малого і середнього підприємництва [7].

Тобто, відповідно до закону всі дії держави повинні бути спрямовані на спрощення ведення бізнесу в цьому секторі та надання максимально можливої підтримки підприємцям, що на даний момент не відповідає реальній ситуації в країні. Проте, саме малі підприємства в усьому світі відіграють важливу роль.

В останні декілька років у Західній Європі, США і Японії велике значення набув дрібний бізнес, де він поданий сукупністю малих і середніх підприємств. Основна їхня маса — це дрібні підприємства, у яких працюють не більше ніж 20 чоловік. Саме малі і середні фірми США виробляють 50 % валового національного продукту і половину валового продукту приватного сектора, у тому числі: в оброблюваній промисловості — 21 %, будівництві — 80, оптовій торгівлі — 86, сфері обслуговування — 81 %. На цих підприємствах зосереджена половина всіх зайнятих у приватному секторі працівників. Вони забезпечують створення й освоєння біля половини всіх нововведень в економіці США, що відносяться до сфери науково-технічного прогресу. При цьому в середньому на один долар витрат вони впроваджують нововведень у 17 разів більше, ніж великі [2].

На нашу думку, найважливішими перевагами малого бізнесу для будь-якої країни є надання численних робочих місць та значний внесок даних структур у ВВП країни. В Україні ж частка малих підприємств у ВВП та загальній зайнятості країни не перевищувала 12% та 30% [5].

За офіційними даними, в Україні малі підприємства станом на 2014 р. склали 95,2 % від загальної кількості усіх підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності (рис.1) [6].

Рисунок 1. Кількість малих підприємств до загальної кількості підприємств у 2014 р., %

Основні показники розвитку малих підприємств за 2010-2014 роки подано в таблиці 1 [6].

Таблиця 1.

Основні показники діяльності малих підприємств в Україні за 2010-2014 рр.

Показник	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	66	65	63	70	65
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2164,6	2091,5	2051,3	2010,7	1686,9
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2043,7	2011,8	1951,6	1891,8	1583,0
Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	27,1	24,8	26,6	28,2	28,2
Частка підприємств, що одержали збитки, до загальної кількості малих підприємств, %	32,1	30,7	28,5	32,6	28,1

Подані дані свідчать про погіршення ситуації в даному секторі економіки. Особливий спад відбувся у кількості малих підприємств, а як наслідок зменшилась

кількість зайнятих та найманих працівників цієї сфери бізнесу у 2014р., що є наслідком складного економічного й політичного становища в країні.

Але попри зменшення кількості малих підприємств, їх відсоткове співвідношення до загальної кількості зросло, що є наслідком скорочення кількості середніх та малих підприємств (рис. 2).

Рисунок 2. Кількість малих підприємств до загальної кількості підприємств у % протягом 2010-2014 рр.

Таким чином, проаналізувавши вище зазначене, можна виявити головні чинники, які стримують розвиток малих підприємницьких структур.

1. Не відповідність планового та фактичного фінансування, а також не достатня інформаційна, консультативна підтримка держави.

Особливо гостро стоїть проблема фінансової підтримки, рівень якої є дуже низьким та не відповідає затвердженому державним бюджетом.

Уряду України неспроможний виконати пункти зазначені в ЗУ «Про державну підтримку малого підприємництва», основними напрями якої є: удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування; запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві; залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб; забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо; сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; гарантування прав суб'єктів малого і середнього підприємництва під

час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур; організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва; впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого і середнього підприємництва новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг) [7]. Тобто, можна стверджувати те, що дані документи носять виключно декларативний характер.

Також в Україні малий бізнес практично не бере участі в тендерах на закупівлю державою товарів, робіт і послуг. Основними причинами цього явища є високий рівень корупції в системах державних закупівель та як наслідок відсутність прозорості процесу державних закупівель [8].

2. Недосконала система оподаткування та високий рівень бюрократії.

Чисельні податки, дозвільні документи, та величезна кількість різних ліцензій гальмують розвиток малого бізнесу в Україні.

Проте, варто зазначити, що минулого року набули чинності зміни до Податкового кодексу, відповідно до якого кількість податків скоротилась з 22 до 11 (у Грузії, наприклад, бізнес сплачує лише 3 види податків). Але нове оподаткування передбачає запровадження 5-відсоткового акцизного збору на роздрібну торгівлю підакцизними товарами, що суперечить суті акцизного податку. Це, фактично, податок на податок. Чи наповнить це місцеві бюджети, як на те сподіваються в уряді – не факт. Однак нововведення підвищить корупційні ризики та підвищить ризик тінізації торгівлю.

3. Проблеми в отриманні кредитів.

Стан кредитування малого бізнесу вже протягом багатьох років знаходився в досить скрутному становищі, а в останні роки через нестабільну політичну ситуацію рівень кредитування зазнав ще більшого зниження. Через ризик неповернення кредитних зобов'язань та недосконале державне регулювання і систему правового захисту, переважна більшість українських банків відмовляються співпрацювати з малими суб'єктами господарювання. Основна проблема розвитку малого бізнесу, полягає у тому, що у основної маси населення не має резерву засобів, потрібних для започаткування власної справи. Зрозуміло, що гранично напружений державний бюджет їхнім джерелом стати не може. Залишається сподіватися на кредитні

ресурси. Але й вони незначні і до того ж украй важко реалізовані при постійній інфляції, що посилюється.

Також гостро стоять такі проблеми як: тиск з боку великих корпорацій, обмеженість внутрішнього попиту; негативні інфляційні процеси, що ведуть до збільшення витрат підприємства на сировину, матеріали та всі інші елементи, що включаються до собівартості.

Означені проблеми функціонування та розвитку малого бізнесу в Україні потребують кардинального перегляду державної регуляторної політики у цій сфері та створення сприятливих загальних умов для економічної діяльності малих підприємств, а саме:

- усунення різноманітних форм дискримінації малих фірм з боку більш великих конкурентів і органів влади, забезпечення рівноправного доступу до ресурсів для суб'єктів малого підприємництва [3];

- створення ефективної інфраструктури, яка б дозволила малому бізнесу отримувати деякі послуги та ресурси на безоплатній або частково платній основі;

- підтримка новостворених малих підприємств (звільнення від оподаткування на перші 3 роки становлення бізнесу);

- зниження рівня тіньового обігу в малому підприємстві шляхом створення сприятливих умов для ведення бізнесу;

- стимулювання кооперації між великим та малим бізнесом.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було проаналізовано основні показники діяльності малих підприємств України. За аналізований період спостерігається відчутне зменшення кількості малих підприємств на 10 тис. наявного населення. Також було визначені головні причини, які стримують розвиток підприємницьких структур та визначенні основні напрямки для подолання проблем.

Означена у дослідженні проблематика потребує подальшої наукової розробки з метою покращення умов функціонування та розвитку підприємств малого бізнесу в Україні та підвищення їх прибутковості.

Список використаної літератури

1. Основи підприємницької діяльності: підруч. для учнів 10-11 кл. загальноосвіт. шк., ліцеїв та гімназій / З. С. Варналій, В. О. Сизоненко.- К.: Знання України, 2004.- 404 с.

2. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов — К.: Центр учбової літератури, 2009.— ISBN 978-966-

364-885-9: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pidruchniki.com/17190512/ekonomika/maliy_biznes#40

3. Скібіцький, О. М. Організація бізнесу : менеджмент підприємницької діяльності [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Скібіцький, В. В. Матвеев, Л. І. Скібіцька ; М-во освіти і науки України. - К. : Кондор, 2011. - 912 с. : іл. - Бібліогр.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1972020242002/menedzhment/male_serednye_pidpriyemnitsvo

4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2008.

5. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkgr.gov.ua/>

6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні”

8. Малый бизнес: надежды и реальность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ubr.ua/top/malyi-biznes-nadejdy-i-realnost>.

Відомості про автора П.І.П. Труш Юлія Леонідівна. Дата народження: 22.07.1986 року. **Кандидат економічних наук** Національного університету харчових технологій, кафедра економіки і права. Доцент цієї кафедри. **Місце розташування:** вул. Володимирська, 68, корпус В, км. 507. **Місце проживання:** м. Київ, пр.- т Науки, 26, км. 26 Контактний телефон: 8(068) 770-47-48.

Відомості про автора П.І.П. Дерев'янка Альона Миколаївна. Дата народження: 07.06.1995 року. **Студентка** Національного університету харчових технологій. **Місце розташування:** вул. Володимирська, 68. **Місце проживання:** м. Київ, вул. Милославська 39/48, кв.37. Контактний телефон: 8(067)528 99 55.